

ALEVİ İNANÇ SİSTEMİNDE DEM KÜLTÜ VE DEM GELDİ SEMAHLARI*

Mehmet ERSAL**

Öz

Alevi inanç sisteminde dem, dolu gibi isimlerle adlandırılan ve Alevi cemlerinde önemli bir yere olan içki kültü üzerine oluşturulan ritüeller ve inanç pratikleri mevcuttur. Alevi inanç sistemindeki içki kültürüne bazı yayınlarda değinilmiştir. Fakat bu yayınlar doğrudan konuya odaklanmadıkları için geneli ortaya koymaktan uzak bir tablo çizmektedir. Mevcut yayınların temel eksikliklerinden biri de görsel unsurlarla desteklenememiş olmasıdır. Bu çalışmada Anadolu ve Balkan coğrafyasında yerleşik Alevi topluluklarında yaşamaya devam eden dem merkezli ritüellerden tespit edilenler farklılıkları ile birlikte analiz edilerek sunulacaktır. Dem kültü merkezli icra edilen ritüellerden biri olan “Dem Geldi Semahları” makalede farklı yörelerden örneklerle görsel unsurlarla desteklenerek analiz edilecektir. Dem Geldi Semahları farklı yerleşim birimlerinde cem ritüeli içerisinde dem hizmeti ile birlikte icra edilen semah ritüellerinden birisidir. Çalışmada Türkiye’nin muhtelif yerleşim birimlerinde yaptığımız alan araştırmalarında kayıt altına aldığımız Dem Geldi Semahları, semahların icra şekilleri, ritüel içerisindeki yeri, icra edilen eserler ve notaları ile mukayeseli bir şekilde verilecektir. Analizlerde, sadece semah merkezli bir bakış açısı ile odaklanılmadan inanç zümresinin içki kültürüne bakışı da gerekli yerlerde içki ile ilgili diğer inanç pratiklerine atıflar yapılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevi, Bektaşî, dem, içki, semah, dem geldi semahları

THE CULT OF DEM IN THE ALEVI BELIEF SYSTEM AND DEM GELDI SEMAHS

Abstract

In the Alevi belief system, there are rituals and belief activities known as dem or dolu formed around the cult of drink which has an important place in the Alevi cems. Some publications have mentioned this cult within the Alevi belief system. However, those publications are far from revealing the overall of this subject because they aren’t focusing directly on the subject. Also, one of the basic lacks of available publications is that they don’t include visual elements. In this paper, determinations from dem-based rituals that are continuing to live in the Alevi communities in Anatolia and Balkans, together with differences between them

* Bu makale, TÜBİTAK 109K072 Numaralı proje kapsamında hazırlanmıştır. Bu makale, 2011 yılında VIII. Milletlerarası Halk Kültürü Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir. Bildiri olarak sunulup basılmayan metinde sadece Dem Geldi Semahları konu edinirken bu makalede Alevi inanç sisteminde dem kültü merkezli ritüel ve inanç pratiklerine de yer verilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir/Türkiye, mehmetersal@gmail.com
DOI: 10.12973/hbvd.77.185

will be analyzed and presented. There will be an analysis of “Dem Geldi Semahs”, one of the rituals that are dem-based practiced, supported with examples from different regions and visual elements. “Dem Geldi Semahs” is one of semah rituals which are performed together with dem service within cem ritual on different locations. In the study, “Dem Geldi Semahs” which we recorded during our fieldwork on the various locations in Turkey, and the forms of semah performances, its place in the ritual, musical works with notes will be presented comparatively. In the analyses, without just focusing on the semah in basic aspect, the view of the belief community on the cult of drink will be also presented by referring, when it is necessary, to other belief activities related to drink.

Keywords: Alevi, Bektashi, dem, drink, semah, dem geldi semahs

Giriş

Alevi-Bektaşî inanç sistemi; kültürel-yerel dinamikler, eski Türk inançları ve İslamiyet algısı ile yörelere ve ocaklara göre farklılıklar içeren ritüeller oluşturmuştur. Her ritüele ve inanç pratiğine inanç sistemi bağlamında anlamlar yüklemişlerdir. Bizim “ıçki” adıyla kavram dünyamızda anlamlandırdığımız unsur Alevi-Bektaşî inanç zümresince “dem, dolu, bâde” adlandırması ile farklı ritüelik anlamlar yüklenerek algılanmaktadır. Her adlandırmanın tarihsel ve inançsal kökenleri mevcuttur.

Sözlük tanımlamaları ıçkiye göndermeler içerse de inanç zümresi farklı anlamlar yükleyerek dem, dolu ve bâde kullanımını kabul etmiştir. Aleviler, ferman, fetva ve farklı tarihi belgelerde kadın erkek bir araya gelip ıçkili toplantılar yapmaları sebebiyle sapkın, zındık vb. tanımlamalarla tanımlanmıştır. Alevi zümreyle ilgili tarihsel verilere ulaşmaya çalışan her araştırmacı buna benzer belge ve bilgilerle karşı karşıya gelmektedir. Sadece resmi belgelerde değil halkın belleğinde Alevi zümre üzerine bilinen birkaç kelime de bu belgelerle bağlantılıdır. Bütün bu tarihsel süreç ve bilgi birikimine baktığımızda hakim inanç sistemi ve Sünni toplumun mevzu üzerine odaklanmasına rağmen Alevi toplumunun ritüelik gelenekler oluşturduğu demden vazgeçmediği tespit edilmektedir. Baskı ve kabul görmeme durumu inanç zümresinin kapalı toplum olmasında ve sır kavramı merkezli bütünleşmesinde etkin rol oynamıştır. Toplum tarafından genel olarak kabul görmeyen ritüel ve anlam dünyasını kendi içinde sürdürmeye devam ederek günümüze taşımıştır.

Alevi bireylerin bir kült halinde sürdürüldüğü ıçki metaforuna olan bağlılığını anlayabilmek için inançsal köklere inmek gerekmektedir. Bugün hangi Alevi bireyle Alevilik hakkında bir mülakat yapsanız iş ya başında ya da sonunda Miraç hadisesine ve Miraçta Hz. Muhammed’in Hz. Ali ve Kırklar ile bâtin âleminde icra ettiği “Kırklar Cemi”ne gelmektedir. Kısaca özetlersek Hz. Muhammed Miraç dönüşü Kırkların dergâhına uğramıştır. Burada Selman-ı Farisî’nin getirdiği bir üzüm tanesini eline almış gökten yeşil el gelip sıkılmış engür eylemiştir. Bir üzüm tanesinden olan engürden kırkı da ser-i hoş olup semah dönmeye başlamıştır. Miraçta içilen bu

engür suyu ilk dem, dolu olarak kabul edilir. Burada yapılan cem, ilk cem ritüelidir. Ayrıca Hz. Muhammed'e bâtin kapısı, ledün ilmi Miraçta içtiği bu dolu ile açılmıştır. Miraç hadisesi birçok imge ve sembol ile doludur. Bizim konumuz içki/dem kültürü olduğu için bu kısma değinmeyi uygun gördük.

Dem kültürünün temelleri hususunda ortak kanaatin olduğu anlatma Miraç merkezli anlatmadır. Buradan da anlaşılacağı gibi dem bir içki değil öbür dünyaya, bâtin âlemine geçişin anahtarıdır. İlk dem gökten inen bir yeşil elin ezmesi ile oluşmuştur. Bu sebeple kutsal bir içecek olarak görülmektedir. Kırkların ceminde dem vardır. İlk dem, pir elinden Hz. Muhammed'in elinden Kırklara dağıtılmıştır. Görüldüğü üzere inanç zümresi içkiye bir kutsal su olarak bakmaktadır. Bu sebeple içki üzerine, ritüel ve inanç pratikleri oluşturulmuştur. Bu ritüellerin temel göndermesi de Kırklar Cemidir.

Hak aşkına ulaşmanın yolu da pir elinden dolu içmek ile olur. Klasik Türk edebiyatında olsun, Türk Halk edebiyatında olsun âşık olmanın temelinde bir dolu içme anlatması vardır¹. Hızır'ın dolu sunması veya Hz. Ali'nin dolusu sunması Türk destanları, halk hikayeleri, velayatname vb. anlatmalarla günümüze aktarılmıştır. Her geçen gün icra ortamını kaybeden âşıklık geleneğinin son temsilcilerinin de bâde içme hikayesi mevcuttur. Bu bâdenin bugün anladığımız anlamda içki olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olabilir. Fakat Alevi zümre bağlamında değerlendirdiğimizde bu bir aşk şarabıdır.

Dem; "Muhabbetin anahtarıdır.", "İmam Hüseyin'in gözyaşığıdır.", "Gönlün aynasıdır.", "Sır suyudur.", "Ab-ı kevserdir." Gelenekte çok önemli anlamlar yüklenen dem kavramı hakim inanç sistemi tarafından kabul görmeyince Alevi-Bektaşî şairlerince şiirlerle izaha çalışılmıştır. Bu şiirlerde hem bir protesto hem de demin kutsallığına gönderme vardır.

Alevi zümre demi anlatan birçok deyimleşen tabirler kullanmıştır: "Dedem demsiz, dem dedemsiz olamaz.", "Bâde seni, bâde seni, vermeyelim yâda seni, münkirin ne hakkı var, zerre kadar tada seni."...

Dem kültürünü sadece İslamiyet'e ve Miraç hadisesine bağlamak doğru bir sonuca ulaşmamızı engellemektedir. Sosyal bilimler bağlamında bakıldığında sosyolojik değişimler ve ritüeller asırlar süren süreçlerde bugünkü şekillenir. Eskiden bir anda vazgeçip yenisini olduğu gibi kabul etmek sosyal bilimler mantığına aykırıdır. İçki konusuna da böyle bakmak lazım. İslamiyet öncesi metinlere baktığımızda Türk toplumunun içkiyi yadsımadığını hatta inanç önderlerinin, Şaman, Kam gibi bu dünyadan öbür dünyaya geçişte bir esrime vasıtası olarak gördükleri görmekteyiz (Bayat, 2006: 75-78). Hatta dolu bir kansız kurban olarak kabul edilmektedir (Eröz, 1977: 292-293). Türk toplumu, İslamiyet dairesine girdiğinde kendi kültürel unsurlarını tamamıyla terk etmeyip İslamiyet ile kendi kültürel değerlerini mecz etmeyi

tercih etmiştir. Bunu en iyi devam ettiren zümrenin Alevi zümre olduğunu söylemek için ritüellerine biraz bakmak yeterlidir.

Fotoğraf 1: Sâki ve Dedenin Ortasında Dem Kâsesi ve Kadehler2

1. Kuran'da İçki

İnanç zümresi, İslamiyet ile içkinin haram kılındığını yine Kuran üzerinden izaha çalışmaktadırlar. Kuran'da içki ile ayetler sıra ile verilerek Alevi zümrenin içkiye bakışı hangi ayetler üzerinden olduğu üzerinde durulacaktır:

Nahl-67: Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve asmaların üzümlelerinden sarhoşluk veren içecekler ve güzel yiyecekler elde edersiniz. Bütün bunlarda Allah'ın varlığına ve kudretine işaret eden bir delil vardır; fakat bunu anlayacak olanlar, akıllını çalıştırıp düşünen kimselerdir (Şener vd.2008, s.273).

Muhammed-15: Allah'ın emir ve yasakları konusunda sorumlu, duyarlı, bilinçli olanlara vaat edilen cennet şöyledir. Orada hiçbir şekilde bozulmayan su ırmakları, tadı hiç değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları, süzme bal ırmakları akmaktadır. Onlar için her çeşit meyve vardır. Üstelik onlar orada Rableri tarafından bağışlanmış olmanın mutluluğunu tadacaklardır. Bu kimseler sürekli\asırlarca cehennemde kalan ve kendilerine içirilen kaynar su ile bağırsakları parçalanan kimseler gibi olur mu? (Şener vd.2008, s.507).

Nisa 43: Ey iman edenler! Ne söylediğinizi (namazda ne okuduğunuzu) bil-meyecek derecede sarhoş iken namaza yaklaşmayın. Cünüp iken de boy abdesti al-madıkça namaz kılmayın. Ancak yolcu olur da boy abdesti alma imkanınız olmazsa o başka. Eğer hasta veya yolcu iseniz ya da küçük veya büyük abdest bozmuşsanız veya kadınlara dokunmuş, onlarla cinsel ilişkide bulunmuş ve bütün bu durumlarda su bulamamış (ya da suyu kullanma imkanı bulamamış) iseniz temiz bir toprak arayın\ teyemmüm edin; onunla ellerinizi, kollarınızı ve yüzünüzü meshedin. Bilin ki Allah Afüvv'dur; sizin için kolaylık diler, zor şartlardan kaynaklanan kusurlarınızı affeder. Gafür'dur; O daima affedici ve bağışlayıcıdır (Şener vd.2008, s.84).

İnsan 21: Onların üzerlerinde yeşil ipekten ve atlasan dokunmuş giysiler ola-caktır. Onlar gümüş bileziklerle süslenecekler ve Rableri onlara tertemiz bir cennet şarabı içirecektir (Şener vd.2008, s.578).

Bakara 219: Sana şarap\sarhoşluk veren içkilerin ve kumarın hükmünü so-ruyorlar. De ki: "İçkide de kumarda da insanlar için büyük zararlar ve bazı faydalar vardır, fakat zararları faydalarından daha büyüktür." Ayrıca sana hayırlı işlerde neyi ne kadar harçayacaklarını soruyorlar. Onlara de ki: "İhtiyacınızdan fazlasını gücünüz nispetinde harcayın." Derinliğine düşünüp anlayasınız diye Allah size ayetlerini böy-lece açıklıyor. (Şener vd.2008, s.33)

Maide-90: Ey iman edenler! Şarap, kumar, putlar ve fal okları şeytanın pis işlerindedir. Bunlardan sakınıp uzak durun ki kurtuluşa eresiniz (Şener vd.2008, s.122).

İnanç zümresi, yukarıdaki ayetleri de referans göstererek ehli için bunun bir içki değil Cennet içeceği olduğunu vurgulamaktadır. Dem dünyada cenneti bulmak, bir olmak gönülden kini, kibri atmak, eline, diline, beline sahip olmanın vasıtasıdır. Bunu başaran içkiyi dem-bâde, küfrü iman yapandır, söylemi savunulmaktadır. Ayır-ıca Kuran, kutsal kitabımız hiçbir tenakuza açık değildir. Biz, Nahl suresi 67. ayetinde anlatıldığı üzere demde Allah'ın kudretini bulanlardanız açıklamasını getirmektedir-ler.

Alevi zümrenin deme gelenekteki bakışını kısaca özetlemeye çalıştıktan son-ra dem ile ilgili tespit edebildiğimiz ritüel ve inanç pratiklerine göndermede buluna-rak asıl konumuz olan "*Dem Geldi Semahları*"nı inceleyeceğiz.

2. Dem Kültü ile İlgili Ritüel ve İnanç Pratikleri

Girişte özetlemeye çalıştığımız üzere dem üzerine inanç zümresince bir kut-siyet atfedilmiştir. Kutsal olan bir unsur için kutsiyetine uygun ritüel ve inanç pra-tikleri şekillendirilmiştir. Bu çalışmada Türkiye³, Bulgaristan⁴ ve Yunanistan'da⁵ ika-met eden Alevi-Bektaşî zümreden tespit edilebilen dem ile ilgili inanç pratiklerine

göndermelerde bulunularak Türkiye'nin muhtelif yerleşim birimlerinde Dem Geldi Semahı olarak adlandırılan semah ritüelleri icra merkezli incelenecektir.

Alevi-Bektaşî zümrenin cem ritüeli içerisinde olsun diğer ritüellerinde olsun dem alma belirli kural ve kaidelerle yapılır. Bu icra şekilleri farklı içerik ve adlarla inanç pratiklerinin oluşmasına neden olmuştur⁶. Cem ritüelinde dem ile ilgili inanç pratikleri oluşmuştur. Dem hizmeti cemde icra edilen inanç pratiklerinden birisidir. Ocak ve yörelere göre değişmekle birlikte dem alma ritüeli cemlerin vazgeçilmez hizmetlerindedir. Bazı cem sürelerinde dem hizmeti cemin tamamına yakınına yayılırken bazı ocaklarda bir hizmet olarak meydana gelir ve dem alınınca kalkar. Her ne şekilde olursa olsun demin dağıtılması bir ritüel şeklinde olur. Dem dağıtma hizmetini yapan kişiye "sâki" adı verilir. Sâki cemdeki on iki hizmetçiden biridir. Hizmet piri Erdebil süreğini süren Alevilere göre Hz. Ali'dir⁷. Sâki postu, cemde dede, baba (rehber), âşık, postundan sonra en kıdemli hizmetli postudur. Sâki, toplum tarafından kabul gören cem kardeşlerini çok iyi tanıyan biri olmalıdır. Sâki, cemde bir terazi gibi hizmet eder. Herkesin ne kadar dem alabileceğini belirleyen odur. Sâkinin yanında iki tane yardımcısı olur. Bu yardımcıları Erdebil süreğini devam ettiren ocaklarda musahipli iki bacıdır. Bektaşî (Dedegan-Babagan) genellikle erkek talipler olmaktadır⁸. Erdebil süreğini süren, Ankara Çubuk, Kalecik, Gölbaşı, Çankırı Şabanözü, Eldivan, Kırıkkale Sulakyurt ve Bursa İnegöl ilçeleri ve köylerinde yaşayan Şah Kalender Veli, Hacı Ali Turabî, Seyyid Cibali Sultan, Hacı Muradî Veli ve Hacı Mehmed Abdal Ocaklarının cemlerinde sâkinin yardımcısı olarak dem dağıtma görevini önce musahipli iki kadın yapar. Bu kadınların kadınlıktan düşmüş olmasına dikkat edilir. İlk demi bunlar dağıttıktan sonra iki genç kız meydana gelir ve dem üçleninceye kadar dem dağıtırlar. Bu iki örnekte de temizliğe, saflığa bir gönderme vardır. Dem kutsal ve dualı bir sudur. Onu kirli olmayanlar dağıtabilir.

Fotoğraf 2: İlk Lokma Olarak Dem ve Ekmeğin Aynı Anda Dualanması

Fotoğraf 3: Sâki Dem Kadehini Sunarken Tutuş ve Alış Şekli

Fotoğraf 4: Isparta Senirkent Uluğbey, Sâki ve Yardımcıları

Fotoğraf 5: Çankırı Şabanözü Mart Köyü Sâki Yardımcısı İki Genç Kız

Sâki, meydanda demi hazırlar. Dede, demi dualar ve dem hiyerarşik sıraya göre dededen başlayarak halaka (halka), kırklardaki herkese tek tek sunulur. Her dem alınışında dede gülbeng okur. İnanca göre dede dualayarak demin ağısını (ze-hir) almakta onu bir aşk şarabı haline getirmektedir. Kadehlerin doldurulduğu, tutulduğu ve dağıtılması ritüelikle anlamlar yüklenerek yapılmaktadır. Isparta Senirkent Uluğbey Beldesi merkezli Veli Baba Sultan Ocaklıları cem ritüellerinde kadehler elden ele dolanırken veren alana “hü” diye hitap eder. Dem alındıktan sonra içen kişiye diğer canlar “Aşk olsun”, “Aşkın On İki İmamlara olsun”, “Aşkınız cemel olsun”, “Nur u iman olsun”, “Kırklar ceminde içilen dem olsun” vb. diye hitap ederler. Bunların hepsi deme yüklenen kutsiyet ile ilgilidir.

2.1. Dem ile ilgili İnanç Pratikleri

Dolu Götürme: Erdebil süreğini süren Ankara Çubuk, Kalecik, Gölbaşı, Çankırı Şabanözü, Eldivan, Kırıkkale Sulakyurt ve Bursa İnegöl ilçeleri ve köylerinde yaşayan Şah Kalender Veli, Hacı Ali Turabî, Seyyid Cibali Sultan, Hacı Muradî Veli ve Hacı Mehmed Abdal Ocaklarının cemlerinde dem meydanda halaka veya Kırklar adıyla anılan zümrenin içerisinde üç defa dolandırılır. Her dem hizmetinde muhabbet veya âşıklar tarafından nefesler okunur. Halkada oturan talipler olsun halka dışında oturan kadın ve erkek talipler cem meydanına gelerek sâkiden bir dolu alırlar. Dizlerinin üstünde ellerinde dolu kadehi ile genellikle sefalama olarak bilinen nefesleri okuyarak her dörtlükte dizüstü dedeye doğru yürürler. Mahlas beyitini okuyunca dede ile elleri birleştirip kadehi birlikte tutarken niyaz pozisyonunda dede talibin getirdiği doluyu dualar. Dualadıktan sonra bir yudum kendi içer ve kalanını dolu getiren talibe içmesi için verir. Talipler bu dualı, şifa olacağına inandıkları doludan içmek ve dualanmak için halkanın dışında sıraya geçerler.

Dem üçleme-beşleme-yedileme: İnanca göre Allah, Muhammed ve Ali üçlemesini temsilen dem en az üç kez içilmelidir. Bu üç kadeh dem ya da bir kadehi üç yudumda içmek şeklinde uygulanabilmektedir. Isparta, Bursa Kurşunlu, Antalya Elmalı, Bulgaristan Deli Orman ve Güney Bulgaristan, Yunanistan Dimetoka, Kızıldeli Ocaklıları, Babagan Bektaşilerinde cem başlayıp tövbe, tarikat namazı ve delil uyarıldıktan sonra meydana dem gelir. Dem, sâki tarafından hazır hale getirilince dede tarafından dualanır. Dualanan demi sâki, bütün cemin üç kez almasını sağlayacak hiyerarşik bir sıra ile dağıtır. Bir örnekle açıklarsak Isparta’da muhtelif ocaklara bağlı Alevi-Bektaşî bireylerin ceminde ilk alınan lokma demdir. Meydanda dem üçleninceye kadar kimse konuşmaz. Dem üçlenince dede dua eder. Duadan sonra lokmaya destur verilir. Bu aşamadan sonra âşık üç kez iki nefes bir düvaz ya da üç düvaz okuyarak icra yapar ve her icrasından sonra bütün ceme dem dağıtılır. Cem ritüelinde cemin ilk lokma olarak üçlenmesi dışında en az üç âşıklık hizmeti ile paralel şekilde dağıtılması gerekmektedir. Bir cem ritüelinde üç kez dem dolanırsa cem üçlenmiş

olur. Bu sayı beş ve yediye de çıkabilir. Beş kez dem dolanırsa cem beşlenmiş, yedi kez dolanırsa cem yedilenmiş olur (Ersal, 2009; 2015: 168-175).

Fotoğraf 6: Çankırı Şabanözü Çapar Köyü, Dolu Götürme

Fotoğraf 7: Çankırı Şabanözü Mart Köyü, Dualanmış Demi İçen Genç Talip

Fotoğraf 8: *Isparta Senirkent Uluğbey Beldesi, Dem Üçleme*

Dem Dağıtma-Açma Nefesleri: Dem meydana gelip üçlendikten sonra diğer lokmalar da yenmeye başlar. Demin açılması ile âşıklık hizmeti de başlar. Cemin bu aşamasında muhabbeti yönlendiren dede, âşık ve sâkidir. Muhabbetin açılması ile âşık sâkiyi dem dağıtması için uyaran nefesler okur. Bu nefeslerde dem kültürünün tarihsel ve inançsal arka planına göndermeler vardır. Bu nefeslere Dem açma-dem dağıtma nefesleri denir. Dem açma nefeslerinde; dem, dolu, şarap vb. kelimeler geçtiğinde sâki dededen başlayarak sıra ile dem dağıtır. Aşağıda iki örnek sunulmuştur. Bulgaristan Deliorman Alevilerinde de buna benzer bir inanç pratiği vardır. Âşık nefes okuyup tamamlayınca ayağa kalkıp hangi âşığın eserini okuduğunu söyler. Dede, âşığa duasını verirken sâkiye âşığın eserini okuduğu Hak âşığı adına dem dağıtmasını söyler. Herkes sıra ile dem alır.

Sâki Kadehleri almış elline
Doldurup veriyor cemin aşkına
Hep ondan içenler buldular şifa
Oynayıp gülerler Ali'nin aşkına

Kırkların işidir birliğe yetmek
Erenlere gelmemiş kin kibir tutmak
Bülbüle verilmiş figan ile ötmek
Öter sabahlarda gülün aşkına

Üç yıldan sonra buldu yârini
Anda teslim etti cümle varını
Elest-i bezminde görmüş pirini
Şeydullaha çıktı Selman aşkına

Kırklar Muhammed'in yüzüngördüler
Temenna eyleyip secde indiler
Kudretten bir el geldi gördüler
Müşküle vardılar hatemin aşkına

İcazet eyleyip geldiler bile
Eyvallahımız vardır bizden uluya
İman ettik Hacı Bektaş Veli'ye
Yad etme *Seyyidi* pirin aşkına

Sâki seninle gel bâde sunalım
Gülüm sâki sun aheste aheste
Sabaha dek muhabbet edelim
Canım sâki sun aheste aheste

Cümle evliyalar bâde sundular
Ol masiva deryasından geçtiler
Kırklar ab u hayatı içtiler
Gülüm sâki sun aheste aheste

Muhammed Ali'den destur alalım
Varıp eşiğine yüzler sürelim
On iki bahçenin gülünü derelim
Gülüm sâki sun aheste aheste

Hasan Dede aşk katarına yederken
İkilikten göçüp bire giderken
Bu dem pirimizden himmet var iken
Gülüm sâki sun aheste aheste

Fotoğraf 9: Tekirdağ Çorlu Çeşmeli Köyü, Âşıklık Hizmeti Sonrası Dem Alma

Fotoğraf 10: Ankara Kalecik Tavşancık Köyü, Âşık Dem Açma Nefesi Okurken

Geçmişler-İstekler Demleri: Isparta Veli Baba Sultan Ocağı'nda cemde "geçmişler demi" ve "istekler demi" adlı iki inanç pratiği daha uygulanmaktadır. Geçmişler demi, bireysel kurbanlarda cem meydanını ortaya getiren talibin geçmişlerin ruhu için dem alınmasıdır. Bu ritüel üzerinde önemle durulan bir ritüeldir. Cemde bulunan her talibin geçmişler deminden alması gerekir. Hiç içmeyenler bile kadehi eline alarak koklarlar. Demi almamak kurban sahibinin geçmişine saygısızlık olarak kabul görülür. İstekler demi ise dem hizmeti son bulmadan önceki son dem ritüelidir. Bu inanç pratiğinde de eski Türk inançlarına bir gönderme mevcuttur. İnanca göre meydana gelen her nesne meydan kapısından içeri girdikten sonra sır olmalıdır. Meydana gelen meydana bitirilmelidir. Cem lokması dışarıya çıkarılmaz. Bu sebeple sâki dem hizmetini sonlandırmadan önce bütün ayin-i ceme "deme gani misiniz?" diye sorar. İçlerinde istekli olanlar var ise kâsede kalan demi içmeleri için onlara sunar. Bu inanç pratiğine "istekler demi" denir.

Ritüelin Kutsal Unsurlarına Dem Sunma: Cem ritüelinde icra edilen el suyu hizmeti, kurban hizmeti gibi hizmetlerde hizmetçi getirdiği unsur dualandıktan sonra cemevinin ve ritüelin kutsal parçaları olarak kabul edilen kısımlara sunulur. Erdebil süreğine göre hizmetlerini yürüten Ankara Çubuk, Çankırı Şabanözü merkezli beş ocağın cemlerinde sâki ilk demi ocaklıkta yanan ateşin üstüne serper. Bu ateşe serpilene deme "*Gürgür Baba Dolusu*" denir. Sonra hazırladığı kadehlerden birini dedeye götürür. Dede dualayı içer. Üçüncü kadehi alıp baba postuna sunar. Sâki, Ateş, dede ve baba postuna dem sunduktan sonra postuna geçerek bir kadeh dem alır. Dem de olduğu gibi kutsal kabul edilen kurban olan hayvanın etinin bir parçası da önce ocağa, ateşe sunulur. Eski Türk inançlarında da kansız kurban olarak kabul edilen içki, önce ateşe sunulur (İnan, 2000: 99).

Güney ve Kuzey Bulgaristan'da yerleşik Babaî topluluklarda da dem, sadece içilmemekte, eşik gibi cemevinin kutsal mekanlarına da serpilmektedir. Deliorman bölgesindeki Babaî topluluklar dem hizmeti başlayınca ateşe dolu sunulması gibi eşığe de dem döküp süpürmektedirler. Bu sayede eşik, kutsal su ile kutsanmaktadır. Benzer bir uygulama delile yapılmaktadır. Isparta yöresindeki Çelebilere bağlı Bektaşiler, Trakya ve Bulgaristan'da yaşayan Babaîler, Bursa ve Antalya'da yerleşik Abdal Musa Ocaklılarda delile (çerağ) de dem sunulduğu tespit edilmiştir.

Erdebil süreğini süren Ankara ve Çankırı merkezli ocakların cem ritüelinde sâki hizmeti hizmetçilere dolu sunulması ile tamamlanır. Karakazan, Yasavur, Gözcü sıra ile meydana çağrılarak dolularını içip dualarını alırlar. Bundan sonra "*Kadıncık Ana dolusu*" "*Kalmış Gönüller dolusu*" ve "*Gaip Erenler dolusu*" adı ile iki dolu sunumu yapılır. Kadıncık Ana dolusu cem ritüelindeki kadınları temsilen alınan dolu hizmetidir. Gaip erenler dolusu ise, inanç sisteminde dünyada var olduğuna inanılan gaip erenler için içilir. Onlardan yardım ve himmet dileme amacıyla ortaya konan

bir pratiktir. Kalmış Gönüller dolusu, ceme katılmak istemesine rağmen, hastalık, gurbet ve hapishanede olan talipler için içilir (Ersal, 2016: 323-328).

Dem ile ilgili farklı bir pratiği de Tahtacı Alevilerinde tespit ettik. Tahtacı Alevilerinde ölüm merkezli birçok pratik vardır. Bunlardan bir kısmı da ölüm sonrası mezar başında icra edilmektedir. Çanakkale Ayvacık Uzunalan köyünde yaptığımız saha araştırmasında ölünün sevdiği meyve ve içeceklerin mezarına götürüldüğünü tespit ettik. Ölmeden önceki yaşantısında içkiyi seven bireylerin mezarının başına gidilerek içki içildiği ve her kadehte bir kabre içki döküldüğü kayıt altına alınmıştır. Mezar başında yemek yeme ve içki içme ile ilgili uygulamalara Çuvaş Türklerinde de rastlanılmaktadır (Güzel, 2015: 106).

Fotoğraf 11: Isparta Senirkent Uluğbey Beldesi, Geçmişler Demi Alan Kadın Talip

Fotoğraf 12: Ankara Çubuk Yukarı Emirler Köyü, Ocağa Dem Sunma (Gürgür Baba Dolusu)

Fotoğraf 13: Bursa İnegöl Kurşunlu Beldesi, Delile Dem Sunma

Fotoğraf 14: Çankırı Şabanözü Mart Köyü, Yasavur ve Pazvantlar Hizmet Dolusu Alırken

Fotoğraf 15: Çankırı Şabanözü Mart Köyü, Kadıncık Ana ve Gaip Erenler Dolusu Sunan Kadınlar

Bu inanç pratiklerinin sayısını arttırmak mümkündür. Biz, burada geleneksel inanç zümresinin deme bakışını izaha yetecek sayıda inanç pratiğini sunmaya çalıştık.

3. Dem Geldi Semahları

Çalışmamızın şimdiye kadarki bölümünde Alevi inanç zümresindeki dem kültü örneklerle izaha çalışıldı. Bu bölümde ise “Dem Geldi Semahı” olarak adlandırılan semah ritüelinin tespit edebildiğimiz iki örneğini sunacağız. Anlatımda cem ritüeli merkezli icra ortamı esas alınacaktır.

Dem geldi semahı olarak adlandırılmamakla birlikte semah öncesi dem ile ilgili pratikler de mevcuttur. Yunanistan Dimetoka bölgesinde yaşayan Seyit Ali Sultan Kızıldeli ocaklılarının cem ritüellerinde semah başlamadan önce sâki eline dem kadehini alır. Semaha çıkacak bütün bireyler semah halkasına girmeden önce serçe parmaklarını sâkinin elinde tuttuğu dem kadehine daldırırlar sonra semah halkasına dahil olurlar. Sâki de semah bitinceye kadar halkanın sağ köşesinde elinde kadeh ile semah ritüeli bitinceye kadar bekler. Bu pratiğin farklı bir icrasını Bulgaristan Haskova merkezli Alevi topluluklarda tespit ettik. Sâki, Kırklar Semahını icra eden talipler semah dönerken semah halkasına yaklaşarak elinde tuttuğu kadehteki deme serçe parmaklarını sokmalarını sağlar. Pratik bütün semahçılar demden alınca sâkinin geri çekilmesi ile tamamlanır. Bu ritüelin tarihsel arka planında Miraç hadisesinde gökten inip üzümü sıkın yeşil ele gönderme vardır.

Bir diğer uygulamada Tahtacı Alevilerinde görülen bir uygulamadır. Balıkesir ili Türkali köyünde yaşayan Tahtacı Alevilerinde semaha çıkacak bayan talip eline bir dem kadehi alarak semaha kalkmasını istediği erkek talibe sunar. Demi alan erkek birey kadın talip ile karşılıklı semah döner. Bu uygulamalarda da dem kültürünün yansımaları görülmektedir.

Fotoğraf 16: Yunanistan Dimetoka Ruşenler Köyü, Semahçılara Dem Sunan Sâki

Alan araştırmalarımızda iki farklı yörede Dem Geldi Semahı adı ile semah ritüelini tespit ettik. Yine dem geldi semahı dışında dem ile birlikte icra edilen “*Dolu Semahı*” olarak adlandırılan bir semah çeşidi de tespit edilmiştir.¹⁰

Dem Geldi Semahı ile ilgili ilk bilgiye M. Tevfik Oytan’ın “Bektaşiliğin İçyüzü” adlı kitabında rastlamaktayız. Oytan eserinde semahın icrası hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra semah dönülürken okunan nefesleri sıralar. Oytan’dan sonra semahlar üzerine çıkarılan yayınlarda Oytan’a atıfla Dem Geldi Semahı adıyla bir bölüm açılıp herhangi ekleme yapmadan metinler sunulmuştur.¹¹

Dem Geldi Semahları adlandırmadan da anlaşılacağı üzere cem ritüelinde alınan dem ile ilgilidir. Cem ritüelindeki icra sırası ve icra şekli gibi unsurlar da birleşince Dem Geldi Semahları daha net anlaşılmaktadır. Semahların icra edildiği ve bizim kayıt altına aldığımız iki farklı icra mekanı tespit edilmiştir. Bunlardan birinci olarak metne aktarılacak olan Isparta Senirkent Uluğbey merkezli Veli Baba Sultan Ocaklılarının Dem Geldi Semahıdır. Bu semah sadece Uluğbey beldesinde dönülmemekte Isparta Senirkent merkezli Şah Ahmet Sultan ve Kutup İbrahim Dede Ocaklılarının talip köylerinde de icra edilmektedir. Isparta Senirkent ilçesi merkezli ocaklarda cemler demli yapılmaktadır. Bizim burada görsel unsurlarını sunacağımız icra Uluğbey beldesi merkezlidir.

İkinci Dem Geldi Semahı olarak adlandırılan semaha Eskişehir Sücaeddin Veli Ocaklılarının yaşadığı Seyitgazi ilçesi Arslanbeyli köyünde tespit ettik. Burada iki farklı dem ile irtibatlı semah icra edilmektedir. Birincisi “Dolu Semahı” ikincisi ile “Dem geldi Semahı” adı ile gelenekte yaşamaktadır. Bugün cemlerde dem hizmeti kaldırıldığı için iki semahta icra ortamını kaybetmek üzeredir. Dolu Semahı unutulmaya yüz tutmakla birlikte Dem Geldi Semahının icrasını bilen bir nesil mevcuttur. Eskişehir bölgesinde yaptığımız alan araştırmalarında Oytan’ın bahsettiği Dem Geldi Semahını sorguladık kayıt altına aldığımız cemlerde bu semahların icra edilmeşi dem hizmetinin kalkmasından kaynaklanmaktadır. İnanç önderleri ile olan mülakatlarımızda semahı bilmekle birlikte artık cemlerde dönülmediği cevabını aldık. Arslanbeyli köyünde Sücaeddin Veli Ocağı postnişinlik görevini yapan Mehmet Demirtaş ile semahların icrasını bize göstermelerini istedik. Semahları bilen kişilerle bize bu semahlar cem dışında geleneksel şekli ile icra edildi. Makalede bu icra esas alınmıştır. Çalışmamızda cemde icra sırası ve icra şekli geleneksel şekli ile metne yansıtılacaktır.

3.1 Veli Baba Sultan Ocağı Dem Geldi Semahı

Veli Baba Sultan Ocağı’nda semah cemdeki on iki hizmetten biri olarak görülmektedir. Çalışmada semah ritüelleri, geleneğin içindeki şekli ve icrası inanç zümresinin dünyasından sunulmaya çalışılacaktır. Cem ritüelindeki icra sırası ve inanç pratikleri Veli Baba Sultan Ocağı’nın uygulamaları ile birebir yansıtılmaya çalışılacaktır. Çünkü cem ibadeti bir bütünlük arz eder. Ritüelin tamamlayıcı unsurlarından biri de semahdır. Bir ritüel olarak semahı ele aldığımızda icra mekanı, icra sırası ve inanç pratikleri ile gelenekteki yeri ortaya çıkmaktadır.

Veli Baba Sultan Ocağı’nda icra edilen üç farklı semah ritüeli vardır: “Dem Geldi Semahı”, “Turnalar Semahı” ve “Kırklar Semahı.”dır. Konumuz olması hasebiyle bu çalışmada sadece Dem Geldi Semahı anlatılacaktır.

Dede, cem ritüelinde tövbe, چراغ uyarılması ve tarikat namazı kılınmasından sonra sofranın kurulması ve demin gelmesi için mutfak hizmetlilerine ve sâkiye destur verir. Bu desturdan sonra, sâki eline dem kâsesini alarak meydan(cem) olacak odanın eşiğinde durur. Arkasında da ellerinde tabaklar olan bay ve bayan talipler vardır. Dede içeriye girmeleri için destur verir. Sâkinin yeri dedenin önüdür. Sâkinin oturması için dedenin önüne bir minder, minderin önüne de bir sofraaltı serilir. Sâki minderin önüne gelir. Burada ayaklarını mühürler darda durur. Elinde dem kâsesi vardır. Sâki, sol ve sağ yanında iki yardımcısı ile huzurda durur. Bu yardımcılarının birinin elinde kadehler bulunan tepsi, diğerinin elinde ise dem olarak kullanılacak rakı şişesi bulunmaktadır. Arkasında ise ellerinde tabaklarla diğer talipler bulunur. Bu tabakların içerisinde kuruyemiş, meyve ve yaprak aş (yaprak sarması) bulunmaktadır.

Dede hariç bütün talipler ayakta, ayaklar mühürlü ellerinde tabak tutarak beklerler. Bütün talipler hazır olunca dede şu gülbengi okur:

“Bismişah Allah Allah, Ellerimiz dolu olsun, hep gönüller Gani olsun. Yardımcımız Şâh-ı Merdan Ali olsun. Yiyenlere helâl, yediren canlara delil olsun. Kızıldeli, Akyazılı Sultan Efendimizin dem-i devranı yürüsün. Gerçeğe Hü!”

Fotoğraf 17: Demin Meydana Lokmalarla Birlikte Dualanmak Üzere Gelişi

Dede gülbengi bitirince bütün talipler yerine oturur. Sâki de yerine oturur. Sofra altının üstüne dem kâsesini yanına da kadeh tepsisini bırakır. Dem ve kadehler hazır olunca demin üçlenmesi için kadehlere dem konulacaktır. Dede sâkiye destur verir. Sâki her kadehe, elindeki fincanı dem kâsesine daldırarak dem doldurur. Bardaklar dolunca sâki ilk olarak hizmeti gören dedeye, sonra sıra ile en kıdemliden başlayarak kıdem sırasına göre üç kadeh dağıtır. Kadeh iki avuç içine alınarak tutulur. Kadeh ve içindeki dem miktarı dışarıdan görülmez. Bu sayede kimin ne kadar dem aldığı sâkiden başka bilen olmaz. Sâki, her talibin ne kadar içebileceğini bilir ve ona göre dem sunar. Bütün kadehler eldeyken (elinde kadeh olmayanlar ise ellerini mühürlerler) Dede şu gülbengi okur:

“Bismişah Allah Allah, nur ola, sır ola, dertlere derman ola, gittiği yerler gam, kasavet görmeye, içtiğimizde demler ab-u kevser ola, içenlere aşk-ı ilâhi ola, Akyazılı, Kızıldeli Sultan’ın dem-i devranı yürüye, nefesler aşk ola, gerçeğe Hü!”

Duayı bitirince dede kadehi ağzına götürür ve ilk demi alır. Kıdem sırasına göre dağıtılan kadehlerdeki demler bütün taliplerce alınmaya devam eder. İlk demi herkes alınca dem birleşmiş olur. Bu pratik üç kez uygulanınca dem üçleşmiş olur. Dede;

“Bismişah Allah Allah, dolularımız dolu ola, içenlere aşk-ı ilâhi ola, bu içtiğimiz demler aşk-ı ilâhi ola, bu içtiğimiz demler üçler, beşler, yediler, kırklar ve bu yolu, bu erkânı kuran erenler, evliyalara için yenmiş içilmiş ola, içenlere helâl, içirenlere delil ola, nefesler aşk ola, gerçeğe Hü!”

Dem üçlenince dede âşiğa icrası için destur verir. Veli Baba Sultan Ocağı’ndan âşıklık hizmeti cemin içeriğine sazlı veya sazsız icra edilmektedir. Ocakta, yas cemi olarak kabul edilen *“Muharrem Kurbanı Cemi ve Dar Kurbanı Cemi”*nde âşık sazsız ezgi ile hizmet yapar. Sazsız âşıklık yapılan cemlerde semah da dönülmez sadece Kırklar Semahı ritüeli geldiği zaman ezgi ile bir düvaz okunur. *“Dem Geldi ve Turnalar”* semah hizmetleri yas cemlerinde hizmet olarak bulunmaz. Semahlar sazın çalındığı, muhabbet ve neşenin olduğu *“İkrar Kurbanı Cemi, Nevruz Kurbanı Cemi ve Yıl Kurbanı Cemi”* gibi cemlerde dönülür. Dem Geldi Semahı da muhabbet cemlerindeki coşku ve cezbeyle göstermeyi amaçlayan bir ritüeldir. Şu şekilde icra edilir: Dede âşiği destur verir.

“Bismişah Allah Allah, âşıklarımız söylesin, âyin-i cemde sık kulağıyla dinlesin, yürüyenin işi yürüsün, gerçeğe Hü!”

Destur alan âşık semah nefesini okumaya başlar. Âşık okumaya başlayınca cezbe gelen talipler yerlerinden kalkarak ya meydanda bir halka oluştururlar ya da oturdukları yerde ayağa kalkarak semaha eşlik ederler. Veli Baba Sultan Ocağı’nda dönülen semahlarda bir sayı sınırlaması yoktur. Semahlar er-bacı karışık dönülür. Bütün semahlarda ayak ve el hareketleri ortaktır. Semah, iki adımlı halkaya giriş ve çıkışlara el hareketlerinin eklenmesi ile dönülür. Ezgi hep aynı tempodadır. Bir ağırlama, yürüme, karşılama veya yeldirme diye ifade edilebilecek ezgisel ve ritimsel değişiklik yoktur. Bu sebeple hareket ritmiğinde bir değişiklik olmamaktadır. Herhangi bir dönme sayısı yoktur. Âşık ve nefesin sözleri dönmeyle yönlendirir.

Semaha sağ ayakla başlanır. Sağ ayak ile halkanın dışına doğru (dairesel) iki adım atılır. İkinci adımda sağ topuk sertçe yere vurulur. Sağa adım atıldığında sol el iki kademeli olarak göğüs hizasına kaldırılır. Sonra içeri doğru iki adım atılır. Sol topuk sertçe yere vurulur. Bu esnada sağ el iki kademeli olarak göğüs hizasına kalkar. Bu hareket sistemi semahın sonuna kadar aynı tempoda devam eder. Dönüşlerde dedeye sırt dönülmez. Dedenin önünden geçerken baş eğilir sağ el göğüs hizasına getirilerek niyaz edilir. Semah nefeslerinde şairin mahlası geçtiğinde de aynı niyazlaşma yapılıır. Dem Geldi Semahında aşağıdaki Sefil Hüseyin’e ait nefes okunmaktadır.

Güzel Şah'tan bize bir dolu geldi¹²(2)
Bir sen iç sevdiğim, bir de ceme ver(2)
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den geldi(2)
Bir sen iç sevdiğim, bir de ceme ver(2)

Herkes sevdiğini tanır sesinden(2)
Muhammet Ali'dir(Şahın Muhabbeti) bizi has eden(2)
Selman'ın keşkülünü doldur bu sudan(2)
Bir sen iç sevdiğim, bir de ceme ver(2)

Payım gelir erenlerin payından(2)
Muhammed neslinden Ali soyundan(2)
Kırkların ezdiği engür suyundan(2)
Bir sen iç sevdiğim, bir de ceme ver(2)

Beline kuşanmış nurdan bir kemer(2)
İçmişem doluyu yüreğim yanar(2)
Herkes sevdiğinden bir dolu umar(2)
Bir sen iç sevdiğim, bir de bana var(2)

Senin âşıkların kaynadı coştı(2)
Kaynayıp çoşanlar serinden geçti(2)
Sefil Hüseyin'im bir dolu içti(2)
Bir sen iç sevdiğim, bir de ceme ver(2)

Arttırırsan sâki bir de bana ver¹³.

Nefes son bulunca semaha kalkan bütün talipler ellerini birbirlerinin omuzlarına koyup ayakları mühürleyip dedenin duasını beklemeye başlar. Dede;

“Bismişah Allah Allah, semahlarımız kabul ola, muradlarımız hasıl ola, dönmüş olduğumuz semahlar Kırklar meydanında dönülmüş ola, söyleyen diller, dinleyen kulaklar, sallanan kollar cehennem narı görmeye, nefesler cem ola, gerçeğe Hü!”

Semah duası bitince bütün talipler olduğu yerde kollarını indirerek yanlarına koyarlar. Dede şu gülbengi okur;

“Bismişah Allah Allah, özür, niyaz, teslim, temenni, iltica ve dua kapılarımız açık ola, niyaza inen başlar ağrı, sızı, acı görmeye, nefesler cem ola, gerçeğe Hü!”

Bütün talipler yere niyaz ederek postlarına geçerler. Sâki semah dönülerken dem dağıtmaya devam eder. Semah dönüp yerine oturan taliplere de dem verir. Dem Geldi Semahı ritüeli bu şekilde son bulur.

3.2. Eskişehir Seyitgazi Arslanbeyli Köyü Şücaeddin Veli Ocaklılarının Dem Geldi ve Dolu Semahı

Eskişehir ili ve Kütahya, Bilecik illerini içine alan bölgede Alevi inanç sistemi açısından önemli dergâhlar ve ocaklar bulunmaktadır. Bu ocakların tarihsel dönemde ve günümüzde birbirleri ile etkileşimleri olmuş ve olmaktadır. Özellikle Seyit Battal Gazi ve Şücaeddin Veli Ocakları bölge Aleviliğinde önemli yere sahiptirler. Her iki ocağın Eskişehir, Bursa, Bilecik ve Kütahya illerinde birçok talip köyü bulunmaktadır. Bu sebeple Eskişehir bölgesi ritüelik anlamda zengin bir tablo arz etmektedir¹⁴. Farklı cem ritüelleri ve inanç pratikleri bölgenin cemlerinde yaşamaya devam etmektedir. Bu zenginlik semahlara da yansımıştır. Farklı adlarla ve icralarla semah çeşitleri yaşamaktadır. Dem geldi ve Dolu Semahları da bunlardandır.

Bizim çalışmamızda esas aldığımız icra Eskişehir Seyitgazi Arslanbeyli köyü Sücaeddin Veli ocaklılarının semah ritüelleridir. Eskişehir yöresi Alevi ritüelleri de modern hayatın etkisi ile hızlı bir şekilde erimeye devam etmektedir. Geleneğin hızlı değişiminden semahlarda nasibini almıştır. Eskişehir bölgesinde yaşayan Alevi zümrünün önemli bir kısmı cemlerden dem hizmetini kaldırmışlardır. Bizim çalışmamıza konu olan Dolu ve Dem Geldi Semahları da dem hizmetinin ortadan kalkması ile icra ortamını kaybetmeye ve unutulmaya başlamışlardır. Çalışmamızda esas alınan metin ve icra geleneği hatırlayan ve söz konusu semahları elli yıla yakın bir süre dönmüş olan talip ve dedelerin bilgisi ile tespit ettik. Gelenekteki icra şeklini ve metinleri esas alarak çalışmamıza yansıtık.

Dolu Semahı: Dolu semahı olarak adlandırılan semah Veli Baba Sultan Ocaklılarının icrasına benzer bir yapı arz etmektedir. Nefes metni birebir aynıdır. Cemde Tövbe, çerağ ve namaz hizmeti son bulunca meydana lokmalar ve dem gelir.

Dem üçlendikten sonra âşık nefesi okumaya başlar, saki de dem dağıtmaya başlar. Coşkuya kapılan talipler oldukları yerde ellerini sallayarak semah ederler. Bazı talipler de sâkiden aldıkları kadehlerdeki demleri birbirlerine sunarlar. Âşık nefese son verince dede duasını okur, semah hizmeti son bulur. Sücaeddin Veli Ocağı ile Veli Baba Sultan Ocağının cem ritüellerinde farklılıklar olmakla birlikte tarihsel süreçte Veli Baba Sultan Ocağı hiyerarşik olarak Seyyid Battal Gazi Ocağı'na bağlıdır. Bu bağlılık cem ritüellerinde de etkileşimlere sebep olmuş olma ihtimali vardır.

Dem Geldi Semahı: Dem Geldi Semahı Eskişehir yöresinde Dede Kargın, Cemal Sultan, Şücaeddin Veli ve Seyyid Battal Gazi Ocaklarının cem ritüellerinde dönülen bir semahdır. Bölgede “*Dedeler Semahı*” olarak da bilinir. Cem ritüelinde bütün hizmetler son bulunca dedelerin döndüğü bir semahdır. Eğer postta yeterli dede yoksa sayıyı 4-6-8 ve 12'ye tamamlamak için rehber ve taliplerden katılan olabilir. Dedeler eşleri ile birlikte semah dönerler. Bu semah ritüeli her cem ritüelinde icra edilen bir semah değildir. Özellikle nevruz ve dedelerin görgü (baş okutma) cemlerinde dönülmektedir. Semah üç aşamalı bir yapı arz etmektedir. Gelenekteki adlandırması ile ağırlama, karşılama ve yürüme veya hoplatma olarak adlandırılan üç bölümden oluşur. Ritüelin icrası gelenek bağlamında birebir yansıtılmaya çalışılacaktır¹⁵.

Ağırlama: Semahın bu bölümünde semah dönecek kişiler meydana 4-6-8-12 kişi halka oluştururlar. Dede, aşığa destur verince ağırlama nefesi okunmaya başlanır. Halkada duran herkes birbirinin yüzüne karşı durmaktadır. Ayaklar mühürlü eller yanda durmaktadır. Nefes okunmaya başlayınca bel hafif eğilir eller diz hizasından başlayarak bir şey avuçlar gibi ritmik bir şekilde göğüs hizasına gelinceye kadar hareket ettirilir. Âşık ilk mısrayı bitirince eller göğüs hizasında birleştirilmiş olur. İkinci mısra başlayınca ayakları yerden kesmeden sağa doğru dönülür ve ayaklar mühürlenir. Üçüncü mısradaki eller aynı şekilde mısra bitinceye kadar hareket ettirilir. Mısra bitince sola doğru dönülür aynı işlemler yapılır. Her mısradaki sağa ve sola dönüşlerle icra devam eder.

Sarı çiğdem bürüyünce zemini

Kûfe dağlar gibi gönlüm güvenir

Aşkın ateşine verdim serimi

Gözüm yaşı yeryüzüne sulanır

Aman aman dost aman, sultanım aman

Aman aman dost aman

Dervişlikte ikilik yok birliktir
Bir düşmüşün elin tutmak erliktir
Uçan kuştan, esen yelden yörüktür
Gönül gelir itikata dayanır

Aman aman dost aman, sultanım aman
Aman aman dost aman

Hazreti yüz sürünce mihraca
Hak dua yazılı hırkaynan tacı
Güzel dedem emir kıldın kılınca
Şükür dedem saat saat dolandır.

Aman aman dost aman, sultanım aman
Aman aman dost aman

Karşılama: Bu bölümde ezgi biraz daha hızlanır halka halinde semah dönenler semah halkasına sıra ile önce sağ ayak ile öne doğru bir adım atarlar, ellerde yanlardan öne doğru sallanarak birleştirilir. Sonra geriye bir adım atılır. Eller yine geri adım ile geriye çekilir. Sol ayak ile halkaya doğru bir adım atılır. Bir nevi herkes karşısında bulunan talibe bir hamle eder bir görüntü verirler.

Dem geldi dem geldi
Ali Abbas Şah geldi
Münkire cevri-cefa
Mümine iman geldi

Şah geldi şarımıza
Bugün bayramdır bize
Şahın ela gözleri
Armağan yeter bize

Eğdim gülün dalını¹⁶
Har tutmuş yaprağını
Vadem gelir ölürsem
Şah örtsün toprağını

Endim orak biçmeye¹⁷
Eğildim su içmeye¹⁸
Şahım geliyor dediler
Kanatlandım uçmaya

Hoplatma (Yürüme): Kanatlandım uçmaya sözlerini âşık söyleyince halka turna kuşları gibi halka şeklinde dönmeye başlarlar. Ezgi biraz daha hızlanır.

Ehl-i sünnet makamı cennet(2)
Devran-ı şah ya Muhammed(2)
Müminin arzusu cennet(2)
Firdevs gülü kokuyor o(2)

Âşık “sıyrıldı çıktı meydana” sözlerini söyleyince içlerinden en yaşlı dede veya köyün en yaşlı kemal sahibi bireyi halkanın içine doğru süzülür iki tane halka olur. Büyük halka dönmeye devam ederken ortaya giren dede de halkanın içinde döner.

Sıyrıldı çıktı meydana(2)
Baş gitti boyandı kana(2)
Ağlıyor ol Fatıma ana (2)
Hüseynim Şah Hüseynim
Hüseynim vah Hüseynim

Bir alttaki dörtlük başlayınca dış halkada dönenler bir anda birbirlerini dirsek hizasından tutarak bir çember oluşturarak dönmeye başlarlar. Ortada dönen dede de bu halkanın içinde bir sağa bir sola çarpan kuş gibi döner.

Kerbela'nın yazıları(2)
Şehit düştü gazileri (2)
Ol Fatıma ana kuzuları(2)
Hüseynim Şah Hüseynim
Hüseynim vah Hüseynim

Kerbela'da yatan taşlar(2)
Şehit düştü beş kardeşler(2)
Fatıma Anaya olan işler(2)
Hüseynim Şah Hüseynim
Hüseynim vah Hüseynim

“Atının ayağı sürçtü” deyince bilekler salınır. İki halka iç içe dönerek bu dörtlükle semahı sonlandırırılar.

Atının ayağı sürçtü(2)
Münkirler başa üşüştü(2)
Ya Muhammed dedi göçtü(2)

Hüseyim Şah Hüseyim

Hüseyim vah Hüseyim

Dede gülbengini verince Eskişehir bölgesinde Sücaeddin Veli Ocaklılarının Dem Geldi Semahı son bulur. Semahın hoplatma bölümünde icra edilen eser ve icra şekli Alevi ocaklarında tespit ettiğimiz Kerbela Semahlarına benzemektedir. Semahın hoplatma kısmında Kerbela hadisesi ve orada Hz. Zeynelabidin'in Ehlibeyt kadınları tarafından kurtarılışı canlandırılmaktadır.¹⁹

Fotoğraf 18: Veli Baba Sultan Ocağı, Yerlerinde Ayağa Kalkarak Dem Geldi Semahı Döner Kadın Talipler

Fotoğraf 19: Dem Geldi Semahı Dönülürken Âşîğın Okuduğu Nefeste Dem Sözü Geçince Sâki Dem Dağıtırken

Fotoğraf 20: Veli Baba Sultan Ocağı, Meydanda Halka Halinde Semah Dönerlerden Bir Enstantane

Fotoğraf 21: Veli Baba Sultan Ocağı, Semah Tamamlanınca Dualarını Alan Semahçılar

Fotoğraf 22: Veli Baba Sultan Ocağı Duadan Sonra Yere Niyaz Eden Semahçılar

Fotoğraf 23: Eskişehir Seyitgazi Arslanbeyli Köyü, Dem Geldi Semahı Ağrlama

Fotoğraf 24: Eskişehir Seyitgazi Arslanbeyli Köyü, Dem Geldi Semahı Ağrlama

Fotoğraf 25: Eskişehir Seyitgazi Arslanbeyli Köyü, Dem Geldi Semahı Karşılama

Fotoğraf 26: Eskişehir Seyitgazi Arslanbeyli Köyü, Dem Geldi Semahı Karşılama

Fotoğraf 27: Eskişehir Seyitgazi Arslanbeyli Köyü, Dem Geldi Semahı Karşılama Yere Niyaz

Fotoğraf 28: Eskişehir Seyitgazi Arslanbeyli Köyü, Dem Geldi Semahı Karşılama Pervaz Dönme

Fotoğraf 29: Dem Geldi Semahı Hoplatma Dedeyi Temsilen Halkanın Ortasında Pervaz Dönen Semahçı

Fotoğraf 30: Hoplatma Dedeyi Temsilen Halkanın Ortasında Pervazcının Etrafında Elleri Kenetleyip Dönme

Fotoğraf 31: Hoplatma Dedeyi Temsilen Halkanın Ortasında Pervazcının Etrafında Elleri Kenetleyip Dönme

Fotoğraf 32: Dede Semah Sonunda Dua Verirken

3.3. Notalar

Aşağıda verilen notalardan Veli Baba Sultan Ocağı Dem Geldi Semahının notasyonu Uluğbey merkezli bir halk müziği sanatçısı ve kaynak kişisi olan Hüseyin Karatürk'ten alınmıştır. Karatürk'ün bize ulaştırdığı notalar TRT Türk Halk Müziği Repertuarı 2926 numaralı "Durnam Ne Diyardan Geldin Yalınız" adlı esere aitti. Hüseyin Karatürk yine yörede dönülen Turnalar semahına ait olan bu notanın "Dem Geldi Semahı" notası ile aynı olduğunu belirtince bizim kayıt altına aldığımız icra ile mukayesesi yapılarak TRT repertuarındaki notasyonu esas alıp Dem Geldi Semahının sözleri notaya aktarılmıştır. Bizim aşağıda verdiğimiz nota TRT repertuarındaki Ali Canlı'ya ait nota metni üzerinde yapılan değişikliklerden sonra ortaya konan şeklidir. Eskişehir Sücaeddin Veli Ocaklılarının Dem Geldi Semahının notasyonu İlhan Cem Erseven'in eserinden alınmıştır. Kitaptan alınan notasyon ile yörede bizim kayıt altına aldığımız icra karşılaştırılmış. Erseven'in bizim de kaynak kişimiz olan Mehmet Demirtaş'ın "Deyiş, Semah ve Türkülerle Şücaeddin Köyü" adlı eserindeki notasyondan faydalandığı düşünülmüştür. Hurufatı en düzgün notasyon olduğu için Erseven kaynak olarak kullanılmıştır.

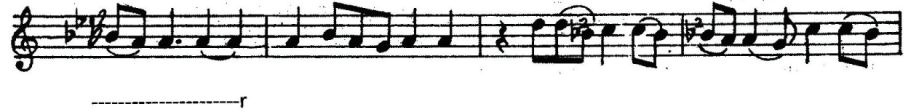
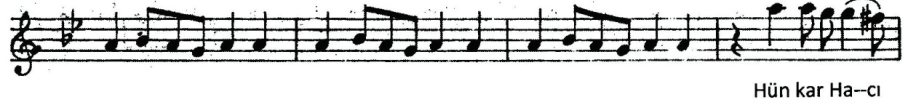
GÜZEL ŞAHTAN BİZE BİR DOLU GELDİ

Yöre: Isparta-Senirkent

Kaynak Kişi: Hüseyin Karatürk

Notaya Alan: Ali Canlı

Süre: ♩: 120

DEM GELDİ SEMAHI

Yöre: Seyingazi-Eskişehir

Kaynak: Ünzile Erdoğan (1988)

Derleyen ve Notâ: M. Uludemir

♩=70 AĞIRLAMA

Sa rı çığ dem bü rü yün ce ze mi ni

Kü fe dağ lar gi bi göy nüm

gü ve nir Aş kın a te ş i ne ver düm se ri mi

Gö züm ya şı yer yü zü ne

su la nır (A man a man dost a man

sul ta nım a man a man a man

♩=280 KARŞILAMA

dost a man) Dem gel di de dem gel di A li Ab bas

Şah gel di Münki re cev ri ce fa Mümi ne sa fa gel di

♩=300 YÜRÜTME

Sıy rı lı dı çık tu mey da na (Sıy rı lı dı çık tu mey da na)

Baş git ti bo yan dı ka na (Baş git ti bo yan dı ka na)

Ağ lı yor Fa tı ma A na (Ağ lı yor Fa tı ma A na)

Hü se yi nim Hü se yi nim (Hü se yi nim Hü se yi nim)

Hü Hü dost dost Şah Şah da Şah tan ga sı la

Sonuç

Alevi inanç sistemi geleneksel bir yapı arz etmektedir. Her geleneksel yapı gibi Alevi inanç sistemine ait ritüel ve inanç pratikleri değişmekte, dönüşmekte ve icra ortamını kaybetmektedir. Semah ritüeli belki değişim bağlamında en az etkilenen ritüel gibi görünmesine rağmen aslında düşünüldüğünün aksine semah ritüelleri de tek çeşitlilik yolunda hızlı bir ilerleyiş göstermektedir. Alevi bireyler bu değişim karşısında durabilmek genç nesli inanç sistemlerine adapte edebilmek için saz ve semaha sarılmış durumdadırlar. Fakat bu sarılış Alevi semah ritüelleri merkezinde gelenekten kopuşu da simgelemektedir. Şehir ortamında Alevi dernek ve vakıflarının açtığı semah kurslarında gelenekten habersiz semah öğreticileri görev almaktadır. Yeni nesile hep göz önünde olan ekranlara yansıyan örnek olarak Hub-yar, Kısas semahı, vb. semahlar öğretilmektedir. Oysa her ocağın her yörenin kendi dinamikleri ile oluşturduğu birbirinden hareket ve ezgisel farklılıklar içeren semah ritüelleri bulunmaktadır. Geleneksel cem ritüelleri unutuldukça ocak ve yörelere özgü semah ritüelleri de kaybolmaktadır. Aynı durum saz kursları içinde geçerlidir. Kurslarda her genç virtüöz olmak için saz öğrenmeye çalışmaktadır. Bu yöresel birçok farklılığı içinde barındıran ezgilerin yok olmasına neden olmaktadır.

Dem Geldi Semahları ise en sıkıntılı durumda olan semah ritüellerindendir. Alevi bireylerin inanç sistemleri bağlamında en güçlü bir tepki aldıkları hususların başında içkiye bakış bulunmaktadır. Bu sebeple ritüellerde ilk değişime uğrayan unsur içki olmaktadır. Günümüzde birçok Alevi ocağı cemlerinden dem hizmetini ya kaldırmış ya da şarap veya rakı yerine üzüm suyu, kola, meyve suyu, vb. içeceklere geçmiştir. Ritüelin yapılmasındaki temel neden ortadan kalkınca ritüele paralel gelişen inanç pratikleri de ortadan kalkmaktadır. Dem Geldi Semahları da bu süreci yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir.

Çalışmanın hazırlanmasındaki temel hedeflerin başında yok olmaya yüz tutmuş bir semah ritüeli olan Dem Geldi Semahlarını icra ortamını esas alarak kayıt altına almaktır. Metni kurgularken inanç zümresinin deme bakışını ortaya koymaya da çalıştık. Çünkü her ritüeli anlamak için ritüeli icra eden toplumun icrayı oluştururken temel aldığı anlam dünyasına inmek gerekmektedir. Çalışmamızda Alevi zümrenin deme bakışı ve bununla ilgili icra ettiği inanç pratikleri ve semahlar verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın Alevi inanç zümresi üzerine yapılan diğer yayınlara da örnek olması hedeflenmiştir.

Sonnotlar

¹ Geniş bilgi için bk. Günay, 1999.

- ² Makalede metinde ismi geçen yerleşim birimlerinin tamamından görsel unsur koymak çalışmayı bir albüme çevireceği düşünüldüğünden belirli yerleşim birimlerinden konuyu örneklendiren görsel unsurlar sunulacaktır.
- ³ Dem ilgili inanç pratikleri Isparta, Ankara, Antalya, Çankırı, Tokat, Tekirdağ, İstanbul, Kırıkkale, Bursa, Eskişehir, Balıkesir, Manisa, İzmir ve Afyonkarahisar illerinde yapılan derleme çalışmalarında kayıt altına alınan ritüeller merkezli değerlendirilmiştir.
- ⁴ Bulgaristan'daki Alevi zümrenin dem ile inanç pratikleri Tekirdağ ve İstanbul'da yaşayan Bulgaristan göçmeni Alevi toplulukların ve Bulgaristan'da yaşayan toplulukların ritüel kayıtları ve inanç önderleri ile yapılan mülakatlar merkezlidir.
- ⁵ Yunanistan Kızıldeli Ocaklı(Dimetoka bölgesinde yaşayan) Alevi topluluklar üzerine iki kez gerçekleştirdiğimiz saha çalışmalarında kayıt altına aldığımız ritüel ve mülakat verileri merkezlidir.
- ⁶ Alevi İnanç sisteminde dem kültü hakkında Alevi-Bektaşî inanç sistemi üzerine yapılan kitaplarda bahisler geçmekle birlikte doğrudan dem kültü üzerine bizim tespit edebildiğimiz yayın Piri Er'in Direnen Kültür Anadolu Aleviliği adlı eseri içerisinde "Anadolu Aleviliğinde İçki (dolu, dem)" adlı makalesidir. İlgili makalede Alevi zümrenin içkiye bakışı ve anlamlandırışı izah edilmekle birlikte bizim yayınıma esas oluşturan Dem Geldi Semahlarına ve dem ile ilgili inanç pratiklerine değinilmemiştir.
- ⁷ Alevi inancında cemde icra edilen her hizmetin bir hizmet piri vardır. Genel kabul gören cemde On İki İmamlarla temsil edilen on iki hizmetin olduğudur. Her hizmet için On İki İmamlardan biri hizmet piri olarak kabul görür. Aynı hizmete farklı ocak ve yerleşim birimlerinde farklı İmamlar hizmet piri olarak kabul edilmenin yanında Babağan Bektaşîlerinde olduğu gibi hizmet pirleri On İki İmam dışındaki şahsiyetlerde olabilmektedir. Hizmet pirinde olan farklılığı hizmet adlandırmasında da görmekteyiz.
- ⁸ Alevi cem ritüelleri ocaklara göre farklılıklar içermektedir. Bu sebeple bütün ocakların cem ritüelleri kayıt altına alınmadan kesin yargılarda bulunmak sıkıntı yaratabilir. Dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da Alevi inanç sistemindeki değişimdir. Hakim inanç sisteminin ve modern hayatın getirdiği değişimlerle cem ritüellerindeki hizmetçilerde değişebilmektedir. Örnek olarak Erdebil sürecine göre cemlerini yapan Ankara Çubuk merkezli Alevi Ocaklarının cemlerinde dem hizmetinde sâki yardımcılığını musahipli kadınlar yaparken Sünnileşme temayülü olan Mahmutoğlu, Yukarı Emirler gibi köylerde son beş yılda hizmetçiler erkek talibe dönmüştür. Bu konuda bk. Ersal, 2016: 310-323.
- ⁹ "Hü" kelimesi yerel ağızla Allah'ın isimlerinden olan "Hü" yerine kullanılmaktadır. Burada da kutsallığa bir gönderme vardır.
- ¹⁰ Bizim tespitlerimiz dışında Erzincan yöresine ait olduğu belirtilen ve sanal ortamda ve TRT arşivinde Erzincan Dem Geldi Semahı olarak kayıtlı Âşık Hüseyin'e ait "Ey şahin bakışlım bülbül avazlım, Ne sen beni unut ne de ben seni" nakaratlı bir nefes vardır. Fakat bu nefes ve ezgi ile gelenekte dönülen bir semaha derleme çalışmalarımızda rastlamadık. Erzincan merkezli inanç önderleri ile olan mülakatlarımızda da bu ad ve ezgi ile dönülen bir semah olmadığını belirttiler. Belki bölgede yapılacak geniş kapsamlı alan araştırmalarında rastlanabilir. Elde mevcut bir veri olmadığı için biz bu çalışmamızda ilgili metne yer vermedik.

- ¹¹ İlhan Cem Erseven, Aleviler'de Semah adlı çalışmasında Nefesler ve icra ile ilgili Oytan'ı tekrar etmektedir. Ayrıca kitabın sonunda verdiği nefeslerin notaları ile semahı anlattığı bölümlerdeki şiir metni farklıdır. Kitabının eklerinde verdiği notalarda kullanılan şiir metinleri ise hem ezgisel hem de icrada kullanılan sözler bağlamında tutarlıdır (Erseven, 1996). Erseven'deki bu tenakuzu iki farklı kaynaktan alıntıdan kaynaklandığı kanaati hasıl oldu. Notaları Mehmet Demirtaş'ın Deyiş Semah ve Türkülerle Şücaettin Köyü adlı eserinden alma olasılığı yüksek görülmektedir. Armagan Elçi, Semahlar üzerine yazdığı makalesinde de Oytan merkezli şiir metinleri verilmiş icra veya semah hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Oytan'a atıfla sadece şiir sözlerini makalesine aktarmıştır. İcra ve yöreye ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Elçi, 1999).
- ¹² Semahlarda okunan şiirlerde yazım hataları dışında düzeltme yapılmamıştır. Metinlerde okunuş esas alınmıştır. Bilindiği üzere ritme ve ezgiye dayalı metinlerde âşık bazen sözleri ezgiye uyacak şekilde değiştirebilmektedir. Âşıklar bazen de bir mısrayı tekrar ederken farklı kelimelerle okumaktadır. Biz metinde farklı okumaları da parantez içinde vermeyi uygun gördük. Tekrar sayısı da parantez içinde verilmiştir. Ayrıca bu nefes Antalya Elmalı Tekke köyde yaşayan Abdal Musa Ocaklılarının cemlerinde dem dağıtma nefesi olarak icra edilmektedir. Buna benzer birçok Alevi erkânında söz konusu nefes dem hizmeti sırasında âşıklar tarafından okunmaktadır.
- ¹³ Bu mısra semah kalkanların durması gerektiğini ifade için söylenir. Âşık bu mısrayı sazsız ezgi ile okur.
- ¹⁴ Geniş bilgi için bk. Ersal, 2012b.
- ¹⁵ Şücaeddin Veli Ocaklılarının döndükleri ve bizim metnimize esas aldığımız icra cem ortamında kayıt altına alınamamıştır. Metinde de bahsettiğimiz üzere Eskişehir bölgesinde birkaç köy dışında cemlerden dem hizmeti kaldırılmıştır. Bu sebeple ona bağlı ritüeller de kalkmıştır. Bizim çalışmamıza yansıtığımız icra cem dışında bizim ricamızla semahı bilenlerin Şücaeddin Veli Ocağı postnişini Mehmet Demirtaş ve âşık Hasan Ali Uzun tarafından bir araya getirilmesi ile ortaya konulmuş icradır. Bu sebeple Veli Baba Sultan Ocağı'ndaki Dem Geldi Semahı icrasından farklı olarak semah metinleri arasında dede duaları eklenmemiştir. Ezgi ve sözler âşık Hasan Ali Uzun'un icrası merkezli metne yansıtılmış teyitleri ise yaşlı talip ve dedelerden yapılmıştır.
- ¹⁶ Semah dönenler yere doğru eğilip ellerini yere değdirip kaldırırlar.
- ¹⁷ Eğilip sağ elleriyle orakla ot biçer gibi bir hareket yaparlar.
- ¹⁸ Sol elleri ile eğilip su içer gibi avuçlarlar sonra ellerini ağzına götürürler.
- ¹⁹ Kerbela merkezli semah ritüelleri için bk. Ersal, 2016: 353-360.

Kaynakça

- BAYAT, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- DEMİRTAŞ, M. (1999). *Deyiş, Semah ve Türkülerle Şücaeddin Köyü*. Eskişehir
- ER, P. (2006). *Direnen Kültür Anadolu Aleviliği*. İstanbul: Detay Yayıncılık.
- ERÖZ, M. (1977). *Türkiye'de Alevilik Bektâşilik*. İstanbul: Otağ Matbaacılık
- ERSAL, M. (2009). *Alevi İnanç Dede Ocaklarına Bir Örneklem Veli Baba Sultan Ocağı*. Köln: Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları
- ERSAL, M. (2009b). "Alevi Cem Zâkirliği: Battal Dalkılıç Örneği". *Alevilik-Bektaşilik*

- Araştırmaları Dergisi*. Yaz 2009. Almanya: C.1. 188-205.
- ERSAL, M. (2012a). “Çubuk Havzası Alevi Ocakları Bağlamında Alevi İnanç-Dede Ocaklarının Teşkilatlanması Üzerine Bir Değerlendirme” *II. Uluslararası Tarihten Bugüne Alevilik Sempozyumu*, 23-24 Ekim 2010 Ankara. Ankara: Ankara: Cem Vakfı Ankara Şubesi. 178-193.
- ERSAL, M. (2012b). “Şücaeddin Veli Ocağı: Balkan Aleviliğindeki Yeri Rolü ve Önemi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2012/63. 207-230.
- ERSAL, M. (2012c) *Civelek Baba Hayatı, Şiirleri ve Karasır Bektaşiliği*. Ankara: Barış Kitap.
- ERSAL, M. (2012d). “Alevi İnanç Sisteminde Ocaklar Arası Ritüelik Senkretizm”. *Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı* edt. Alimcan İnyet, Zeki Kaymaz. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- ERSAL, M., Ersöz, S. (2013) “Alevi Gülbenglerinin Temel Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2013/65. 53-80.
- ERSAL, M. (2016). *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi –Çubuk Havzası Örneği-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları
- ELÇİ, A. (1999). “Semah Geleneğinin Uygulanması”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*. S. 12.
- GÜNAY, U. (1999). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜZEL, S. (2015). “Bir Batılının Gözünden 18. Yüzyılda Çuvaşlar: Johann Gottlieb Georgi ve Çuvaşlara İlişkin Kayıtlar”. *Türkbilig*. 2015/29. 101-120
- İNAN, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- OYTAN, M. T. (2007). *Bektaşiliğin İçyüzü Dibi-Köşesi-Yüzü ve Astarı*, İstanbul 2007.
- ŞENER, A., vd. (2008). *Yüce Kur’an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*. İzmir: Diyanet Vakfı Yayınları

KAYNAK KİŞİ DİZİNİ

- Abidin Ciltaş (1943), Sulakyurt Hamzalı Kırıkkale, İlkokul, Talip
- Abidin Harman (1933), Sağlık Çorlu Tekirdağ, İlkokul, Baba
- Ahmet Aydoğdu (1957), Hayrettin Merzifon Amasya, İlkokul, Talip
- Ahmet Can (1959), Uzunalan Ayvacık Çanakkale, İlkokul, Talip
- Ahmet Erol (1941), Sağlık Çorlu Tekirdağ, Ortaokul, Zâkir
- Ahmet Karahüseyin (1928), Musacık Dimetoka Yunanistan, Okuma Yazma Bilmiyor, Talip
- Ahmet Kuzukıran (Kara Veli), (1938), Kargın, Çubuk, Ankara, İlkokul, Dede
- Ahmet Kuzukıran (Molla Hasan), (1935), Kargın, Çubuk, Ankara, İlkokul, Dede
- Ahmet Sargın (1938), Kurşunlu İnegöl Bursa, İlkokul, Baba
- Ahmet Yılmaz (1960), Uzunalan Ayvacık Çanakkale, İlkokul, Talip
- Ali Ay (1947), Kurşunlu İnegöl Bursa, İlkokul, Talip

Ali Berber (1939), Uluğbey Senirkent Isparta, İlkokul, Âşık
Ali Dedeoğlu (1941), Mart Şabanözü Çankırı, İlkokul, Dede
Ali Demirezen (1935), Karaşar Beypazarı Ankara, İlkokul, Baba
Ali Doğan (1927), Karaşar Beypazarı Ankara, İlkokul, Halife Baba
Ali Ateş (1956), Türkali Balıkesir, İlkokul, Dede
Ali Gürbüz (1953), Keçeci Baba Erbaa Tokat, İlkokul, Türbedar
Ali Güven (1941), Eskişehir, Emekli Öğretmen, Dede
Ali Kahya (1952), Ruşenler Dimetoka Yunanistan, İlkokul, Talip
Ali Koç (1962), Karaören Dimetoka Yunanistan, İlkokul, Talip
Ali Korkmaz (1926), Hayrettin Merzifon Amasya, İlkokul, Talip
Ali Küçük (1936), Babalar Dimetoka Yunanistan, İlkokul, Dede
Ali Rıza Yavuz (1946), Üçsaray Seyitgazi Eskişehir, İlkokul, Baba
Ali Taşdelen (1926), Hisarcık Eldivan Çankırı, İlkokul, Talip
Ali Türkan (1938), Kurşunlu İnegöl Bursa, İlkokul, Rehber
Arap Ali Gazioğlu (1932), Evcı Yenikışla Çorum, İlkokul, Dede
Arif Dalkılıç (1937), Susuz Çubuk Ankara, İlkokul, Dede
Aslan Turan (1955), Yeniköy Manisa, İlkokul, Baba
Aşur Uygur (1941), Çapar Şabanözü Çankırı, Lise, Âşık
Ayhan Karasüleymanoğlu (1960), Demirci Çubuk Ankara, İlkokul, Âşık
Bağdat Can (1941), Uzunalan Ayvacık Çanakkale, Okuma Yazma Bilmiyor, Talip
Baki Bayraktar (1930), Karaşar Beypazarı Ankara, Lise, Halife Baba
Baki Özdemiroğlu (1963), Mart Şabanözü Çankırı, Lise, Dede
Battal Dalkılıç (1948), Susuz Çubuk Ankara, İlkokul, Dede
Battal Dilmel (1338), Susuz Çubuk Ankara, İlkokul, Dede (Ulu)
Battal Özel (1946), Kayapınar Odunpazarı Eskişehir, İlkokul, Dede
Bektaş Can (1937), Uzunalan Ayvacık Çanakkale, Okuma Yazma Bilmiyor, Talip
Bektaş Ergül (1924), Tekedüzü Bozyazı Mersin, Okuryazar, Talip
Bektaş Naci Gündüz (1936), Beyoba Akhisar Manisa, İlkokul, Dede
Besim Ulusoy (1966), Koçubaba Kırıkkale, Lise, Dede
Beydilli Demirhan (1934), Hasan Dede Kırıkkale, Okuma Yazma Bilmiyor, Dede
Burhan Dereli (1970), Haskova Bulgaristan, Lise, Âşık
Cafer Ocak (1940), Harhar Alaca Çorum, Öğretmen Okulu, Dede
Dağistan Demirhan (1938), Hasan Dede Kırıkkale, İlkokul, Dede
Ercan Sargın (1971), Kurşunlu İnegöl Bursa, Ortaokul, Talip
Ercan Yalçın (1973), Senirkent Isparta, Lise, Rehber
Erman Ege (1943), Hamdiköy Çorum, İlkokul, Talip

- Erol Çelik (1958), Küre Alaca Çorum, İlkokul, Talip
 Esmâ Yılmaz (1912), Uzunalan Ayvacık Çanakkale, Okuma Yazma Bilmiyor, Talip
 Eyüp Öztürk (1934), Mehmet Dede Tekke Dodurga Çorum, Ortaokul, Dede
 Gülizar Ateş (1960), Gültepe Bergama İzmir, İlkokul, Anabacı
 Gülsüm Sargın (1944), Kurşunlu İnegöl Bursa, Okuma yazma bilmiyor, Anabacı
 Hakkı Saygı (1931), Zeytinburnu İstanbul (Silistre Kolabina), Üniversite, Terk, Baba
 Halil Dedeoğlu (1937), Mart Şabanözü Çankırı, İlkokul, Dede
 Halil İbrahim Eroğlu (1930), Senirkent Isparta, İlkokul, Talip
 Halil Özdamar (1916), Uluğbey Senirkent Isparta, İlkokul, Mürşid
 Halil Özdemiroğlu (1931), Mart Şabanözü Çankırı, İlkokul, Dede
 Hamdi Güngör (1957), Koyun Baba Kalecik Ankara, Lise, Talip
 Hamza Gündüz (1947), Beyoba Akhisar Manisa, Ortaokul, Dede
 Hasan Ali Uzun (1976), Arslanbeyli Seyitgazi Eskişehir, Üniversite, Âşık
 Hasan Ateş (1945), Doğançay Bayraklı İzmir, İlkokul, Rehber
 Hasan Dedeoğlu (1934), Göladağı Şabanözü Çankırı, Lise, Talip
 Hasan Erdoğan (1949), Karaşar Beypazarı Ankara, Üniversite, Baba
 Hasan Hüseyin Güvenç (1923), Aşağı Karaköy Çubuk, Ankara, Okuryazar, Dede
 Hasan Karahüseyin (1962), Ruşenler Dimetoka Yunanistan, İlkokul, Rehber
 Hasan Yıldız (1953), Uzunalan Ayvacık Çanakkale, İlkokul, Talip
 Haşim Demirhan (1950), Hasan Dede, Kırıkkale, Lise, Dede
 Havvalı Turan (1930), Senirkent Isparta, İlkokul, Anabacı
 Haydar Akçakoca (1953), Şehitler İnegöl Bursa, İlkokul, Dede
 Hayrettin Demirtaş (1941), Arslanbeyli Seyitgazi Eskişehir, Ortaokul, Dede
 Hüseyin Çufadar (1952), Dağkalfat Çubuk Ankara, İlkokul, Aşık
 Hüseyin Deligöz (Tahta Sakal) (1937), Ali Bey Çankırı, İlkokul, Rehber
 Hüseyin Delimolla (1941), Babalar Dimetoka Yunanistan, İlkokul, Talip
 Hüseyin Engör (1952), Mahmutoğlan Çubuk Ankara, Ortaokul, Dede
 Hüseyin Güvenç (1949), Aşağı Karaköy Çubuk Ankara, İlkokul, Dede
 Hüseyin Kesen (1962), Ovacık Çubuk Ankara, İlkokul, Âşık
 Hüseyin Mollahüseyin (1942), Babalar Dimetoka Yunanistan, İlkokul, Zakir
 Hüsnüye Sezer (1943), Senirkent Isparta, Üniversite, Anabacı
 İbrahim Yapar (1930), Silistre Romanya, İlkokul, Baba
 İsmail Sarı (1951), Yayıklı (Koşmat) Alpu Eskişehir, İlkokul, Talip
 Kadir Yurdakadim (1931), Sele Çubuk Ankara, İlkokul, Dede
 Koç Ulusoy (1954), Koçu Baba Delice Kırıkkale, İlkokul, Dede
 Mehmet Açıık (1948), Çorlu Merkez Tekirdağ, İlkokul, Dede

- Mehmet Akgül (1939), Senirkent Isparta, Üniversite, Dede
Mehmet Ali Kuldedeoğlu (1946), Hasan Dede Kırıkkale, İlkokul, Âşık
Mehmet Delibekir (1938), Ruşenler Dimetoka Yunanistan, Okuma Yazma Bilmiyor, Talip
Mehmet Demirtaş (1958), Arslanbeyli Seyitgazi Eskişehir, Yüksekokul, Dede
Mehmet Er (1945), Uluğbey Senirkent Isparta, Lise, Dede
Mehmet Kopçalı (1935), Çiflik Kırçali Bulgaristan, İlkokul, Baba
Mehmet Köse (1944), Uluğbey Senirkent Isparta, Lise, Mürşit
Mehmet Kuzukıran (1339), Kargın Çubuk Ankara, Okuryazar, Dede (Şih)
Mehmet Sezer (1944), Senirkent Isparta, Lise, Dede
Muharrem Tezol, (1944), Çeşmeli Çorlu Tekirdağ, Lise, Baba
Muharrem Topaloğlu (1947), Hayrabolu Tekirdağ, Yüksekokul, Baba
Murat Özdemiroğlu (1965), Mart Şabanözü Çankırı, Lise, Dede
Mustafa Ali Mustafa (1956), Mestanlı Kırçali Bulgaristan, Ortaokul, Talip
Mustafa Ay (1945), Keçeci Baba Erbaa Tokat, İlkokul, Dede
Mustafa Eroğlu (1950), Kargın Çubuk Ankara, İlkokul, Dede
Mustafa Karatürk, (1922), Uluğbey Senirkent Isparta, Eğitim Enstitüsü, Talip
Mustafa Nuri Özden (1952), Senirkent Isparta, Üniversite, Dede
Mustafa Özer (1952), Seyitgazi, Eskişehir, İlkokul, Dede
Mustafa Yıldız (1939), Çalçakırlar Çal Denizli, İlkokul, Baba (Babagan)
Muzaffer Çolakoğlu (1942), Bulgurcu Şabanözü Çankırı, İlkokul, Âşık
Naki Akiz (1959), Senirkent Isparta, Lise, Âşık
Nazik Hatice Akçakoca (1933), Şehitler İnegöl Bursa, Okuma Yazma Bilmiyor, Anabacı
Necati Şahin (Kamber) (1951), Çalçakırlar Çal Denizli, İlkokul, Baba (Babagan)
Nevruz (Taci) Akpınar (1948), İstanbul, İlkokul, Halife Baba
Nevzat Demirtaş (1933), Arslanbeyli Seyitgazi Eskişehir, İlkokul, Dede
Nezir Erdil (1931), Şehitler İnegöl Bursa, İlkokul, Âşık
Pakize Berber (1936), Uluğbey Senirkent Isparta, İlkokul, Talip
Pembe (Şerife) Hazer, (1944), Şehitler, İnegöl, Bursa, İlkokul, Talip
Ramazan Borucu (1954), Uluğbey Senirkent Isparta, Ortaokul, Talip
Rıdvan Korkutan (1942), Mecidiye Kocaeli, İlkokul, Baba
Rıza Şahin (1940), Keçeci Baba Erbaa Tokat, İlkokul, Dede
Rüşdü Gürçan (1933), Senirkent Isparta, İlkokul, Talip
Sadullah Yenidoğan (1931), Kırcaali Bulgaristan, İlkokul, Baba
Sakine Dedeoğlu (1943), Kargın Çubuk Ankara, İlkokul, Anabacı
Salih Topaloğlu (1923), Zeytinburnu İstanbul (Silistre Doğum), İlkokul, Talip
Süleyman Ertuğrul (1944), Uluğbey Senirkent Isparta, Ortaokul, Dede

Süleyman İmamoglu (1933), Kutluşar Şabanözü Çankırı, İlkokul, Âşık
Şemsi Ertuğrul (1947), Uluğbey Senirkent Isparta, İlkokul, Anabacı
Şükrü Güvenç (1958), Aşağı Karaköy, Çubuk, Ankara, Okuryazar, Dede
Veli Bektaşoğlu, (1949), Bulgurcu, Şabanözü, Çankırı, İlkokul, Dede
Veli Horasanlı (1949), Sağlık Çorlu Tekirdağ, Lise, Dede
Veli Topaloğlu (1949), Hayrabolu Tekirdağ, İlkokul, Âşık
Veli Yurdakadim (1953), Sele Çubuk Ankara, İlkokul, Dede
Veysel Bayram (1956), Kazçılar Razgrad Bulgaristan, Üniversite, Talip
Veysel Köse (1953), Uluğbey Senirkent Isparta, İlkokul, Âşık
Veysel Özden (1926), Senirkent Isparta, İlkokul, Dede
Yakup Akdoğan (1962), Yukarı Emirler Çubuk Ankara, İlkokul, Âşık
Zehra Demirtaş (1964), Arslanbeyli Seyitgazi Eskişehir, Lise, Anabacı
Zeynep Borucu (1954), Uluğbey Senirkent Isparta, İlkokul, Talip

